

A seitzi legendárium Szent István-legendája

A 15. században a seitzi karthauziaknál vaskos gyűjtőkötetbe került egy 14. századi, 14 levélből álló füzet, amely sorrendben az alábbi szentek legendáit tartalmazza: László, István, Imre, Adalbert. A legendáriumot egy kéz írta, a végén explicit, az elején tollpróbák találhatók, tehát nem töredékként került mai helyére.¹ A legendák sorrendje hazai liturgikus gyakorlatot követ. E megállapítást nem zárja ki az a tény, hogy Adalbert (ünnepe április 23-án) legendája Imrée utánra került. Ugyanis a magyarországi breviáriumok Adalbert translatiójának napján (november 6-án) hozzák a Johannes Canaparius-féle legenda leszármazottját.² Ugyancsak Imre-nap után szerepel Adalbert legendája Imre gyulai plébános és váradi kanonok 1454. évi lectionariumában.³ A Gyöngyösi Gergely neve alatt fennmaradt, 14. század végére datált mértéktartó pálos ünnepjegyzékben szintén a fenti sorrendben követi egymást legendáriumunk négy szentje. Gellért neve hiányzik.⁴

Korábbi tanulmányunkban valószínűsítettük, hogy a seitzi legendárium (ma Grazban őrzik) Lövöldről kerülhetett Seitzbe. Seitz szerepe közismert a karthauzi rend magyarországi kolostorainak benépesítésénél. Nagy Lajos királyunk lövöldi kolostoralapítása (1364) után pálos szerzetesek is átléptek a karthauziakhoz. A hazai szerzetesek számának emelkedése, a laikus testvérek hazai volta, és az átlépő pálos szerzetesek a hazai szentjeink tisztelete iránti igényt növelhették. A tisztelet engedélyezését Seitzben kellett ekkortájt kérni a karthauziaknál, az ott ülésző általános rendi káptalantól. Talán a kérelem mellékleteként került Seitzbe legendáriumunk.⁵

A legendáriumból közzétettük már Szent László legendáját.⁶ Szent Imre legendájának kéziratunkban szereplő szövege sorról-sorra egyezik a 12–13. század fordulójára datált reini kézirat szövegével, annak sok hibáját azonban nem tartalmazza.

¹ SZELESTEI N. László: *A Szent László-legendárium szöveggyűjtéséről* (Ismeretlen legendaváltozat). = MKsz 1984. 176–203. (I.h.: 176–177.)

² TARNAI Andor: „*A magyar nyelvet írni kezdik*”. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon. Bp. 1984. 182. (186. jegyzet).

³ KARÁCSONYI János: *Imre gyulai plébános kódexe*. = MKsz 1896. 14.

⁴ TÖRÖK József: *A magyar pálosrend liturgiájának forrásai, kialakulása és főbb sajátosságai*. Bp. 1977. 49–51.

⁵ L. az 1. sz. jegyzetet, 176–177.

⁶ L. az 1. sz. jegyzetet, 184–196. Hasonmás ugyanott, 180–183.

Új szövegünk variánsai gyakran és jelentős egyezést mutatnak a Bartoniek stemmáján X-szel jelölt ággal, vagyis a korsendonki, bécsi, müncheni kéziratokkal és a 15. században kiadott változattal.⁷

Szent István legendájának minden sora szerepel a Hartvik-féle, Bartoniek által szintén a reini kódexből közölt legendában:⁸ terjedelme azonban annak csak a fele. Van hely, ahol fejeztek maradnak el, de gyakori a kisebb, mondat, tagmondat vagy szó terjedelmű hiány is. A közös előfordulású szövegrészekben is akadnak variánsok. Abból a többletből, amely a szintén korai, budapesti (B₁) változatban található, a seitzi kézirat semmit sem tartalmaz.

Ha áttekintjük a seitzi változathoz hiányzó részeket, azt figyelhetjük meg, hogy maradnak el olyan részek, amelyek a Nagyobb legendával, olyanok, amelyek a Kisebbségi legendával közösek, de a Hartviknak tulajdonított megfogalmazás több helyéről is. Hiányzik a veszprémvölgyi győzelem említése, a pannonhalmi monostor alapítása és a tizedek elrendelése (6. fejezet), Bonifác, András és Benedek felemlítése (7), a tíz püspökség alapítása, s közülük Esztergom kiemelése, Asztrik kalocsai kinevezése (8). A pápa nem nevezi Istvánt apostolnak, s nem mondja, hogy „utroque iure” kormányozzon (9). Csak püspökségek területének kijelöléséről van szó, érseki egyházéről nincsen (10). Hiányzik Sebestyén érsekké kinevezése illetve Asztrik időleges Esztergomba helyezése (11), nem részletezi a fehérvári templom szépségét és a templom kiváltságainak mibenlétét (12), kimarad Günther remete története, Bakonybél alapítása és Gellért érkezése (14). Az erdélyi besenyő támadás változata: a bessos, bessorum alakok helyett a paleográfaiál közel álló bellos, bellorum alakok szerepelnek (15) és ennek megfelelően hiányzik az ajándékokat hozó besenyőkről és történetükről szóló egész fejezet (18). Kimarad az *Intelmek* tartalmi összefoglalása (19), az István elleni merénylet leírása (20). A Bartoniek számozása szerinti 23–27. fejezetek, melyek Hartvik önálló fogalmazványai, jelentősebb kihagyások nélkül szerepelnek a seitzi változatban, ám az első személyű szerzői kiszólás, és az olvasók megszólítása elmarad.

Míg legendáriumunk Szent László- és Szent Imre legendájában csak elvétve fordul elő utólagos javítás, a Szent István-legendában ez gyakori: javítás a margón, betoldás a sorok közé, pótlás az alsó margón, szórendjavítás, törlés.

A Hartvik-féle legendával kapcsolatban régebbi szakirodalmunk felvetette a kérdést: Ismerjük-e a Hartvik által írt változat pontos szövegét? Vajon az ajánlással kezdődő szövegváltozatok melyike tekinthető Hartvik eredeti szövegének? Bartoniek kritikai kiadása alapján ma az általa közölt alapszöveg számít Hartvik művének. A budapesti kézirat (B₁) liturgikus betoldásai kivételével az újabb szakirodalomban nem merült fel, hogy a Bartoniek által közölt alapszöveg esetleg nem Hartviktól származó betoldásokat is tartalmazhat. Karácsonyi János közel száz éve tartalmi ér-

⁷ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I-II.* Ed. E. SZENTPÉTERY. Bp. 1938. A Szent Imre-legendája: II. 444–460.

⁸ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I-II.* Ed. E. SZENTPÉTERY. Bp. 1938. BARTONIEK Emma Hartvik-legendája: II. 365–440.

vek alapján bizonyos részeket későbbi betoldásoknak tekintett.⁹ Karácsonyi Béla a magyar–lengyel krónikával foglalkozó köteteiben¹⁰ Bartoniek kiadásának szövegével dolgozik, a Hartvik-legenda szövegproblémáinak elemzésébe nem bocsátkozik bele, nem vizsgálja, „hogymi tekinthető a Hartvik-legenda tulajdonképpeni szövegének”.¹¹

Az általunk közölt szöveg teljes egészében a Bartoniek által kiadott alapszöveg excerptuma!? Ha másolónktól (excerptálónktól) ered a rövidítés, milyen céllal tette ezt? A kikövetkeztetett használat (ebédülőben való felolvasás) indokolná a rövidséget, de az elhagyott részek egyike-másika inkább kiemelésre, mint elhagyásra kínálkozott. Lehet, hogy másolónk előtt a rövidítéseket már mások elvégezték? Esetleg a ma ismert „teljes” változatú alapszöveg már betoldásokat tartalmaz?

Abban a reményben adjuk közre a seitzi változat szövegét a reinihez viszonyított jegyzetekkel, hogy így lehetővé válik a szakemberek számára e változatnak a többi előfordulással együtt való tanulmányozása.

* * *

A magyar–lengyel krónika egyik legfőbb forrása a Hartvik-legenda. Karácsonyi Béla bizonyította, hogy a krónika rövidebb változata Szent István életének leírásában a hosszabb változathoz merített, kanonizációjának történetét előadva azonban közvetlenül használta a Hartvik-legendát.¹²

A Bartoniek által közölt Hartvik-legenda szövegének csak fele a seitzi Szent István-legendáé, ez azonban a magyar–lengyel krónika által felhasznált valamennyi részt tartalmazza. Sőt az elhagyások annyira közösek több helyen is, hogy nyugodtan feltételezhetjük, a krónika összeállítójának nem a Bartoniek által közölt szöveg, hanem az általunk most közölt legendaváltozat állhatott rendelkezésére. Mindössze néhány esetben történik meg, hogy legendaváltozatunkból hiányzó, de Bartoniek-nél meglévő szó vagy tagmondat fordul elő a magyar–lengyel krónikában. Ezek:

*Karácsonyi, Chronica*¹³

52. l. 26. sorban: obitu

57. l. 18. sorban: paterne

72. l. 5-7. sorban: et plantis omnes eum incedentem videntes

73. l. 40. sorban: cohabitatio (a seitzi változatban: cogitatio)

A felsoroltak közül komoly gondot csak a rövidebb krónikában előforduló „et plantis . . . videntes” jelent. Karácsonyi Béla következtetése szerint a rövidebb krónika Szent István kanonizációjánál önállóan is használta a Hartvik-féle legendát. Esetleg az akkor használt változat tartalmazhatta e tagmondatot. A szerző (másoló)

⁹ KARÁCSONYI János: *Hol bővítették ki a Hartvik-legendát először és másodszor?* = Századok 1901. 991–1098. (KARÁCSONYI és PAULER Gyula korábbi vitája a legendáról: Századok 1892. 279–295., 1894. 1–20., 1894. 123–134.)

¹⁰ KARÁCSONYI Béla: *Tanulmányok a magyar–lengyel krónikáról.* = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica. Tom. XVI. Szeged, 1964. — Uő: *Chronica Hungaro-Polonica. Pars I. Textus cum varietate lectionum.* Uo. Tom. XXVI. Szeged, 1969.

¹¹ L. a 10. sz. jegyzet, *Tanulmányok* . . . 10.

¹² Uo.

¹³ L. a 10. sz. jegyzet.

emlékezetében is élhetett a legenda e fordulata. A rövidebb krónikaváltozat egyéb helyeit meríthette a seitzi változattól is. Épp a kérdéses helyen azonos hiányokat találunk a krónikában és a seitzi változatban Bartoniek alapszövegéhez képest (Bartoniek, 435, 14–15, 19–20, 20). A szövegváltozatok összefüggése további gondos vizsgálatot igényel.

* * *

Szövegközlésünkben a központozás az alábbiak szerint alakul:

<i>a kéziratban</i>		<i>szövegközlésünkben</i>
. (pont)	=	. (pont)
: (vessző, alatta pont)	=	, (vessző)
? (hurok, alatta pont)	=	' (apoztróf)
; (pont, alatta vessző)	=	; (pont, alatta vessző)

Az *u* és *v* betűket külön jelölés nélkül, mai helyesírási gyakorlat szerint írjuk át. Új bekezdésekkel a kéziratban jelölt helyeken tagoljuk a szöveget.

Szövegkritikai jegyzeteinkben sorszámokkal jelöltük azokat a helyeket, ahol legendaváltozatunk rövidebb a Bartoniek által közölt alapszövegnél. Terjedelmesebb szöveg esetén a Bartoniek-kiadás lap- és sorszámait adjuk meg. Szövegközlésünkben kisbetűkkel hivatkozunk a variánsokra. *Om.* (omittit) a szövegelhagyást, *add.* (addit) a szövegtöbbletet jelöli.

* * *

A legenda szövege :

*De Sancto Stephano rege Ungarie**

*De Sancto Stephano Rege***

¹ Omne datum optimum et omne donum perfectum. de sursum est descendens a patre luminum.

Huius patris datum optimum² in omnes large proveniens, quia³ omnes homines wlt^a salvos fieri⁴ usque ad Ungaros^b quos Christianorum flagellum quondam fuisse constat diffusum est, quod quando et qualiter^c factum sit. stili officio memorie commendare⁵ duximus. Ea siquidem tempestate qua gens prefata. dei ecclesiam depopulabatur^r erat in ea princeps quidam. quartus ab illo. qui ingressionis Ungarorum^d

* *Cím a felső margón.*

** *Cím rubrummal írva az trástükör külső szélén.*

¹ Domino . . . personat (410,5–402,10)

² et donum perfectum

³ nullum spernit, sed

⁴ et ad agnitionem veritatis venire

⁵ congruum

a) vult

b) ad Ungaros usque

c) qualiter et quando

d) Hungarorum

in Pannoniam dux primus fuit. nomine Geysa,⁶ ritu paganismi licet adhuc quidem obvolutus⁷ tamen appropinquante spiritualis fulgore carismatis,⁷ cunctis Christianis ducatum suum intrare volentibus. hospitalitatis et securitatis gratiam voluit^e exhiberi. Clericis et monachis potestatem concessit, presentiam suam adeundi.⁸

Quid plura?

Adest tempus celitus depositum^f credit ipse cum familiaribus suis, et baptizatus est.⁹ Cumque nimium esset sollicitus. de¹⁰ ritibus sacrilegis destruendis et episcopatibus¹¹ ad profectum sancte ecclesie statuendis¹² mirabili visione¹² consolatus eum dominus. fecit astare sibi iuvenem delectabilem aspectu, qui dixit ei. pax tibi Christi dilecte⁸ iubeo te de sollicitudine tua fore securum, non tibi concessum est quod meditaris.¹³ De te filius nasciturus egredietur, cui hec omnia disponenda. divine providentie consilio commendabit dominus.

Hic erit unus ex regibus electus^h a domino, coronam vite secularis. commutaturus eterna. Verumtamen virum spiritualiⁱ legatione tibi transmittendum. honorificabiliter suscipito¹⁴ susceptum venerabiliter habeto, exhortationibus eius¹⁴ cordis fidelis assensum prebeto. Expergefactus princeps. visionem stupidus¹⁵ prius secum. post cum Christi fidelibus¹⁵ pertractans, deo gratias¹⁶ humiliter egit.¹⁷

Et ecce^j nunciatur ei. beatum Adalbertum¹⁸ pontificem. ad se venturum.¹⁹ propter conversionem^k ipsius.²⁰ Oritur letitia novis Christi militibus²¹ dux obviam tyroni Christi²² procedit, honorabiliterque suscipit.¹ ²³Igitur²⁴ fit ubique congregatio gentis indomite. per sanctum episcopum. fiunt²⁵ exhortationes continue²⁶ convertuntur et baptizantur alumpni^m patrie, statuuntur multis in locis ecclesie.²⁶ Pretereaⁿ uxorem eius iam appropinquantem^o partui, tali voluit visione. divina^p gratia consolari.

⁶ severus ... Christianos (403,4-7)

⁷ cum omnibus ... perceptum (403,10-16)

⁸ quibus ... emitere (404,4-7)

⁹ omnes ... mancipaturum (404,10-11)

¹⁰ rebellis [!] domandis et

¹¹ secundum estimationem suam

¹² noctu

¹³ quia ... gestas (404,20-21)

¹⁴ non fictum

¹⁵ et suis

¹⁶ pavimento ... adherens (405,5-6)

¹⁷ se ... predicto (405,6-10)

¹⁸ Boemiensis ecclesie

¹⁹ esse

²⁰ et fidei ... oblatum (405,13-14)

²¹ inenarrabilis

²² cum fidelibus quibusque

²³ et ut ... demonstravit (405,17-19)

²⁴ iubente principe

²⁵ et per suos

²⁶ Lux ... fidei (405,24-406,5)

e) om. voluit

f) dispositum [In codice S deletum est.]

g) electe

h) electis

i) speciali

j) om. Et ecce

k) conversationem

l) suscipit

m) alumni

n) om. Preterea

o) propinquantem

p) divini

Apparuit namque illi. beatus levita et prothomartir^q Stephanus. levitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cepit. Confide in domino mulier. et certa esto' quia filium paries, cui prima^r in hac gente corona debetur et regnum, meumque nomen illi inponas. Cui cum ammirans^s mulier responderet. quis es domine. vel quo nomine nuncuparis' Ego sum inquit^t Stephanus prothomartir,^u qui primus pro Christi nomine. martirium^v pertuli. Quo dicto, disparuit. Nascitur interea predictus a domino filius principii^w quem²⁷ antequam in utero conciperetur^w dominus novit, et cui antequam nasceretur. per prothomartirem suum.^x nomen indidit.

Hunc deo dilectus Adalbertus episcopus, crismal^y baptisate. secundum credulitatis sue veritatem intinxit.²⁸ Nomen sibi^z inpositum eum^{aa} Stephanus, quod alienum a consilio dei fuisse non credimus. Stephanus enim^{ab} grece, corona sonat latine. Ipsum enim^{ac} et in hoc seculo coronare deus voluit ad regni potentiam, et in futuro. corona beatitudinis semper manentis redimere decrevit. ad percipiendam vite iugis indeficientem gloriam.

Strigoniensi^{ad} vero oppido.^{ae} exordium nativitatis^{af} habuit, et inbutus est^{ag} puer. adhuc scientia grammatice artis ad plenum.^{ah} Crevit infans. diligenti nutritus educatu' quem^{ai} transacta pueritia.²⁹ convocatis pater suus Ungarie^{aj} primatibus,³⁰ post se regnaturum populo prefecit.³¹ Post hoc plenus dierum. anno dominice incarnationis. nongentesimo.^{ak} XC^o VII° seculi nequam erumpnas, celesti mutavit [22v] gaudio.

Et eodem anno beatus episcopus Adalbertus. causa predicandi³² ingressus Prusyam,^{al} ibi palma martirii^{am} coronatus est.³³ Quarto igitur^{an} post patris obitum anno. divina commonente clementia.³⁴

27 secundum prophetam

28 Nomen . . . ad plenum (406,21–407,5) *Haec verba in codice S in margine inferiore sunt.*

29 postquam . . . ascendit (407,7–8)

30 et cum . . . Stephanum (407,9–11)

31 et ad . . . exegit (407,11–13)

32 verbi dei Prusciam

33 Post . . . obtulit (407,19–412,5)

34 eundem

q) prothomartyr

r) primo

s) admirans

t) inquit

u) prothomartyr

v) martyrium

w) conciperet

x) *om.* per prothomartirem suum *add.* et prothomartyris sui

y) chrisimali

z) *om.* sibi

aa) *om.* eum *add.* et sibi

ab) quippe

ac) quidem

ad) Strigoniensis

ae) oppido

af) nativitatis exordium

ag) *om.* inbutus est

ah) plene *add.* imbutus est

ai) qui

aj) Hungarie

ak) dcccc^o

al) *om.* Prusyam

am) martyrii

an) *om.* igitur

Astricum^{ao} presulem³⁵ ad limina sanctorum^{ap} apostolorum misit' ut a successore sancti Petri principis apostolorum postularet. quo novelle christianitati exorte. in partibus Pannonie. largam benedictionem porrigeret,³⁶ regio etiam dignaretur ipsum dyademate^{aq} roborare.³⁷

Eodem forte anno.^{ar} Mescha^{as} Polonorum^{at} dux. christianam cum suis amplexus fidem' missis ad Romane sedis antistitem nunciis. apostolica fulciri benedictione, ac regio postulaverat dyademate^{au} redimiri. Cuius petitioni annuens papa. coronam egregii operis. parari iam fecerat, quam illi cum benedictione et regni gloria. mittere decreverat.

Sed quia novit dominus qui sunt eius³⁸ potius electum suum Stephanum. hac temporali^{av} statuerat insignire feliciter^{aw} corona,³⁹ postmodum eundem feliciter coronaturus^{ax} eterna. Prefixa itaque die. qua parata iam corona⁴⁰ Polonorum duci mittenda fuerat' nocte que precedebat. pape per visum. domini nuncius astitit, Cui⁴¹ dixit.

Crastina die prima diei hora. ignote gentis nuncios. ad te venturos⁴² cognoveris' qui suo duci. coronam a te regiam, cum^{ay} benedictionis apostolice munere. flagitabunt. Coronam ergo quam preparari fecisti. eorum duci⁴³ cures sine cunctatione largiri, sibi⁴⁴ eam cum regni gloria. pro vite sue meritis scito deberi. Iuxta igitur huius visionis modum. prescripta sequentis hora diei.^{az} presul Astricus.^{ba} ad papam pervenit' qui officium sibi iniunctum.^{bb} prudenter exequens. et sancti ducis gesta referens ordine, ab apostolica sede. que premisimus, insignia postulavit.⁴⁵ Quibus auditis. valde gavisus Romanus pontifex, cuncta prout fuerant postulata. benigne concessit.

Crucem etiam^{bc} antefercendam^{bd} regi, velud^{be} in signum apostolatus misit.⁴⁶ Benedictionis ergo apostolice litteris cum corona et cruce simul allatis' presulibus cum clero. comitibus cum populo. laudes congruas acclamantibus^{bf} dilectus deo Stephanus rex. unctione crismali perunctus. dyademate^{bg} regalis dignitatis. feliciter coronatur.

35 qui ... est (412,7-8)

36 Strigoniensem ... muniret (412,11-13)

37 ut ... stabilire (413,1-2)

38 qui ... nimirum (413,9-11)

39 ipse

40 predicto

41 et

42 esse

43 prout petent

44 enim

45 indicans ... convertisset (414,6-9)

46 ego ... peregerat (414,12-18)

ao) Asricum

ap) *In codice S Petri et Pauli deletum est.*

aq) diademate

ar) tempore

as) Mischa

at) Poloniorum

au) diademate

av) tam prabili

aw) feliciter insignire

ax) decoraturus

ay) cui

az) diei hora

ba) Asericus

bb) iniunctum sibi

bc) insuper

bd) ferendum

be) velut

bf) adclamantibus

bg) diademate

Post acceptum regalis excellentie signum. qualis vite vir. et discretionis fuerit' cum episcopis et primatibus.⁴⁷ statutum a se decretum manifestum facit, in quo scilicet uniuscui[us]que culpe contrarium dictavit antidotum. Et ut pacis per quam Christus orbem coadunavit. se concordem^{bb} fore probaret⁴⁸ quod⁴⁹ nemo vicinum. sine exanimatione iudicii^{bi} lederet' viduas et orphanos nullus opprimeret, subscriptione federis non pereuntis. posteris suis reliquid stabilitum.

Ad consortium vero regni. precipue causa sobolis propagande. sororem Romane dignitatis. augusti videlicet Henrici. qui ob mansuetudinem morum pius est appellatus' Gyslam^{bj} nomine⁵⁰ in matrimonio sociavit, quam unctione crismali perunctam. gestamine corone regni. sociam esse constituit.

Que qualis erga dei cultum⁵¹ extiterit corroborandum.^{bk} quam frequens et benefica. circa deo servientium congregationes apparuerit' multarum ecclesiarum cruces. et vasa. et^{bl} aparamenta.^{bm} opera^{bn} miris^{bo} contexta vel confecta,^{bp} usque hodie testantur. Pre cunctis tamen domum episcopatus Veszpremiensis.^{bq} quam ipsa a fundamento ceptam, omnibus sufficientiis ob^{br} servitium dei. in auro vel argento. vestimentisque multiplicibus. nobiliter adornavit.

Ipse vero rex.⁵² tam episcopales [23r] ecclesias.^{bs} amplissimas^{bt} singulis assignans dyoceses.^{bu} ⁵³quam^{bv} abbatias.^{bw} prediis et curiis. familiis et redditibus regulariter^{bx} disposuit' crucibus. et vasis. aliisque suppellectilibus^{by} ad ministerium dominicum^{bz} pertinentibus. secundum quod unicuique opus erat.^{ca} sufficienter decoravit, et singulis annis quamdiu vixit.^{cb} munera et oblationes semper^{cc} augebat^{cd} ne aliquid extrinsecus quererent, qui officio sanctuarii preerant. Monachorum vitam et conversationem. nunc per alios. nunc per seipsum explorando. diligenter examinabat' torpentes arguens, vigiles sub dilectione constituens.

Canonicorum ministerium. episcoporum providentie. sub testimonio Christi. et ecclesie. commendabat' secundum apostolum omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret.⁵⁴ Erat interea rex idem fidelis.

47 Hungarie

48 filium

49 nulla . . . invaderet (415,8)

50 sibi

51 orandum

52 episcopia . . . omnes (415,29-30)

53 et unicuique . . . simul et (415,31-32)

54 Erat . . . rediit (416,16-417,2)

bb) *om.* concordet

bi) iudicii existimatione

bj) Gislam

bk) *om.* corroborandum

bl) vel

bm) paramenta

bn) opere

bo) mirifico facta vel

bp) *om.* vel confecta

bq) Bezprimiensis

br) ad

bs) ecclesias episcopales

bt) amplissimam

bu) diocesim

bv) *om.* quam

bw) abbatias

bx) regulariter

by) subpellectilibus

bz) dei

ca) fuit

cb) advixit

cc) super

cd) superaugebat

in omnibus actibus suis. deo perfecte deditus' per votum et oblationem. semet cum regno.⁵⁵ sub tutela perpetue virginis dei genitricis Marie. precibus assiduis se^{cc} conferens' cuius gloria et honor tam celebris inter Ungaros^{cf} habetur, quod etiam festum^{cb} assumptionis eiusdem virginis. sine additamento proprii nominis. ipsorum lingua.^{ch} dies domine vocitetur;^{ci} ut maiorem ipsius defensionis^{cj} misericordiam consequi valeret' in ipsa regalis sedis^{ck} civitate. que dicitur Alba. sub laude et tytulo^{cl} virginis eiusdem perpetue, famosam et grandem basilicam. opere mirifico⁵⁶ construere cepit.⁵⁷

Tanta predicta venustate supra descriptam ecclesiam. in propriam capellam rex sibi^{cm} retinens' tali eam dote^{cn} ditavit,^{co} ut nullus episcoporum in ea cuiusvis iuris quitquam haberet.⁵⁸ Deinde serws^{cp} dei que tunc habebat et acquirere^{cq} poterat, omnia Christo que ex ipsius dono fluxerant conferre studuit.⁵⁹

Construxit enim in ipsa conversationis Christi secundum humanitatem^{cr} civitate Ierusalem.^{cs} monachorum cenobium' quod^{ct} prediis ditavit et vineis, ad victum cottidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi Roma. sub tytulo^{cu} prothomartiris^{cv} Stephani. XII^{cw} canonicorum congregationem. cum^{cx} cunctis pertinentiis,⁶⁰ Ungarorum^{cy} orationis causa, beati principis apostolorum Petri limina querentium condidit. Ipsam quoque regiam. urbem Constantinopolim. beneficiorum munere non privavit, quam ecclesia mirifici operis cum necessariis omnibus^{cz} suis dotavit.^{da} Merito igitur infra terminos sue dominationis. nomen adeptus est apostoli' quoniam et si ipse ewangelizandi^{db} non assumpsit officium, predicatorum tamen dux et magister. eis tutaminis et sustentationis prestitit^{dc} solatium.⁶¹

Quadam vero nocte⁶² monitu tactus' nemine sciente. solus plenum^{dd} dono dei gerens sacculum,^{de}

55 suo

56 celaturis . . . strate (417,16-18)

57 Quam . . . refertam (417,19-420,4)

58 Ne tamen . . . exhiberet (418,8-22)

59 ut . . . disperserat (418,25-419,14)

60 habundantem . . . hospitii (419,22-24)

61 Inter . . . eternaliter (420,4-421,2)

62 spiritali

ce) *om. se*

cf) Hungaros

cb) festivitas

ch) lingua

ci) *add. Et In codice S : et deletum est.*

cj) defensionis

ck) sede

cl) titulo

cm) *om. sibi*

cn) libertate

co) dotavit

cp) servus

cq) acquirere

cr) humilitatem

cs) Hirsalem

ct) *om. quod*

cu) titulo

cv) prothomartyris

cw) duodecim

cx) *om. cum*

cy) Hungarorum

cz) omnibus necessariis

da) donavit

db) ewangelizandi

dc) instituit

dd) *add. sacculum*

de) *om. sacculum*

Christi pusillum gregem solito more perrexit visitare. Statimque pauperes distribuende celestis thesauri pecunie disturbantes initium^{df} viri dei meritis evulsione barbe prebuerunt testimonium. Ob hoc gaudio perfusus maximo miles Christi' se contulit ad beatissimam creatoris omnium genitricem. prostratus terre gratias agens, sic exclamavit.

Regina celestis. et mea. quem tu regem statuisti, milites tui sic honoraverunt.⁶³ Nec hoc pretermittendum^{dg} estimo' quod in viro dei quanti meriti post obitum foret; divina virtus. in vita sua demonstrare voluit; quippe quotiens alicuius hominis infirmitas auribus suis intimata fuit' missa sibi pro medicina quam tunc in presenti poterat habere particula panis. pomi. vel herbe redolentis.⁶⁴ ut sanus surgeret transmisit, et dei propitiatione verbum ipsius comitante. statim sospitatem recepit.⁶⁵ [23v]

Quadam igitur nocte repente per revelationem quandam expergefactus' veredarium quandam. infra diem et noctem ad Albam Transilva[nia]m^{dh} precepit festinare, et omnes in rure^{di} manentes. ad munitiones civitatum. quam citissime posset congregare. Predixit enim superventuros christianorum^{dj} hostes. qui^{dk} videlicet.^{dl} Hungaris iminebant. bello^{dm} etiam homines^{dn} et possessiones eorum depredaturos.

Vix nuncius mandata regis complevit' et ecce bellorum^{do} inopinata calamitas. incendiis et rapinis cuncta devastavit, per revelationem dei. meritis beati viri concessam. animabus omnium salvatis. per receptacula munitionum. Accidit post hec.⁶⁶ Conradum imperatorem^{dp} 67 totius Theotonie.^{dq} manu coadunata, Pannonie terminos hostiliter⁶⁸ invadere.

Contra quem rex consultum habens episcoporum et principum' ad tutelam^{dr} patrie^{ds} armatos totius Hungarie^{dt} contraxit,^{du} prius tamen recolens se nichil posse sine Christi suffragio^{dv} manus et cor levans ad ethera' domine sue perpetue virgini. dei genitrici^{dw} Marie. suas iniurias commendans, talem prorupit^{dx} in vocem. Si placet tibi o^{dy} domina mundi' tue partem hereditatis ab inimicis^{dz} devastari. et novellam

63 Si ... martyrium (421,15–422,19)

64 mandatum

65 post ... contigit (423,1–6)

66 defuncto ... pio (423,21–22)

67 potestatis ... tranquillitate (423,23–25)

68 conatus est

df) unctum

dg) pretereundem

dh) Transilvaniam

dj) rure

dj) christianos

dk) om. qui

dl) add. qui tunc

dm) Bessos

dn) om. etiam homines

do) Bessorum

dp) inperatorie

dq) Teothonie

dr) tuendam

ds) patriam

dt) Hungarie

du) contraxit

dv) suffragio Christi

dw) genitricis

dx) erupit

dy) om. o

dz) inimicis

plantationem^{ea} 69 aboleri, committatur^{eb} 70 dispositioni^{ec} voluntatis tue.⁷¹ Hiis dictis' quasi consolatus ab^{ed} ipsa, fiducialiter adversus hostem iter arripuit. Altera mox die. nuncius ad unumquemque ducem Germanorum in castra ceu missus,⁷² qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus adversariis' vir sanctus respectu miserationis dei. se laudari^{ec} vitavit.^{ef} intelligens' Christo sueque genitrici. terre prostratus gratias egit, cuius se cum regni provisione tutamini. precibus assiduis commendavit.

Imperator^{eg} vero suorum tam repentina perterritus defectione. sciscitans qualiter res facta fuerit' cum nuncium reversionis.⁷³ non suum fuisse veraciter sciret' per consilium divinitatis ad corroborandam regis fidelissimi spem, factum non dubitavit.⁷⁴ Idem quoque rex beatus. sollicitudine regalium depositionum^{eh} occupatus. tempus diurnum colloquiis et consiliis transiens' per noctis^{ei} silentium vigiliis et orationibus instare, contemplationi vacare' lacrimas fundere' deum alloqui precibus. operam dabat' iustique iudicis moderationem, super cottidianas iudiciorum discussiones. misericorditer descendere^{ej} flagitabat.⁷⁵

Nocte igitur^{ek} quadam templo dei longe remoto. descendente^{el} quippe cum illo suo magno et nobili comitatu' fixis tentoriis in campestribus^{em} amplitudinis loco. ceteris sopore depressis, surgens a lecto. cubiculum cordis ingressus' genibus flexis. solo laborum motu, eterne miserationis ianuam. gemitibus et lacrimis pulsabat.

Cumque diutius deprecationibus insisteret. domini sui regis eterni. ministris ad suscipiendas preces eius convenientibus' papilio super eum extensus. a terra levatus. tamdiu pendere cepit in aere, donec vir dei in se reversus a contemplatione. spiritum relaxavit ab oratione. Quod⁷⁶ cuidam⁷⁷ magne simplicitatis et innocentie viro.⁷⁸ est manifestatum^{en} quem rex sanctus archani sui conscium esse. per spiritum sanctum edoctus, ad se vocatum. prius blandis^{eo} sermonibus quid vidisset sciscitabat'ur.

Post⁷⁹ ne cui patefaceret. quo adusque ipse viveret, interminatus est.⁸⁰ In beato quoque rege. con-

69 christianitatis

70 non mee . . . potius (424,8–9)

71 Si . . . ovibus (424,9–11)

72 ab imperatore venit

73 eorum

74 seque . . . abstinuit (424,27–28)

75 Quod . . . officio (425,7)

76 licet . . . cognitum (425,17–18)

77 tamen

78 qui . . . visibiliter (425,19–20)

79 regis dotis ei ditato

80 Fama . . . presumpsit (425,25–427,7)

ea) plantationis

eb) *om.* committatur

ec) dispensationi

ed) ad

ee) *om.* laudari

ef) *om.* vitavit *add.* visitatum

eg) Imperator

eh) dispositionum

ei) noctis

ej) descendere

ek) *om.* igitur

el) descenderat

em) campestris

en) manifestum

eo) blandis prius

ep) adimpletum

eq) *om.* nos

er) *add.* in

stat⁸¹ illud inpletum,^{ep} 82 quoniam per multas tribulationes oportet nos^{eq} intrare^{er} regnum dei.⁸³ Multis enim modis correctioni divine succubuit^{es} tribus annis infirmitate continua laborans.⁸⁴ iterum iudicis eterni. per secreti consilii⁸⁵ exanimationem. in filiorum suorum⁸⁶ sibi sensit imminere^{et} verbera,^{eu} quos in ipsis infantie gradibus [24r] insontes. qui dedit abstulit.

De quorum morte mestitiam obortam, genitor propter amorem filii superstitis. bone indolis pueri Emerici^{ev} solatio conpescuit. Quem quasi. iam unicum. caro diligens affectu, precibus Christo cottidianis. et eius genitrici virgini perpetue commendavit. Hunc igitur^{ew} fore superstem^{er} hunc regni heredem, votis omnibus desideravit.⁸⁷ ad nutum^{ex} dispositionis eterne⁸⁸ anno vitam hanc exitialem. commutavit sempiterna, supernorum civium adiunctus contubernio. Cuius animam. ipsa transitus sui hora. cuidam episcopo Grecorum sancte conversationis viro, revelatum est deferri per angelos. ad celi palatia.⁸⁹

⁸⁹ Videns enim se solum sine spe posteritatis derelictum. pietatis affectu doluit.⁹⁰ vix unquam ad risum labia movit^{sed} ^{ez} 91 semper⁹² apprensus ac si ante tribunal Christi staret. interioribus^{fa} oculis. eius presentiam⁹³ conspiciens, Christum in ore. Christum in corde. Christum in cunctis actibus se gestare demonstravit.⁹⁴ Tandem per misericordiam dei. dignus centuplicari retributionis bravio^{er} tactus febri cum sibi transitus diem^{fb} imminere non ambigeret, accersitis episcopis et primis palatii.^{fc} de Christi nomine gloriantibus. primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege^{deinde} ⁹⁵ monuit eos^{fd} catholicam fidem^{fe} observare.^{ff} quam acceperant, amare iustitiam^{er} vincula superne caritatis diligere. et caritati operam dare^{er} humilitatis studio invigilare, pre omnibus vero. novelle christianitatis plantationi. curam^{fg} adhibere.

Hiis^{fb} dictis^{er} manus et oculos levans ad sydera,^{fi} sic exclamavit: Regina celestis.^{fj} reparatrix inclita mun-

81 apostolicum

82 quod legitur

83 et in ... recipit (427,11-13)

84 Postquam ... convaluit (427,15-16)

85 quandam

86 obitu

87 Et ... clarus (428,2-21)

88 cui ... incarnationis (428,22-23)

89 Verum ... suspirium (428,28-429,2)

90 sciens ... tenuit (429,4-19)

91 recolens ... occupat (429,20-22)

92 sic

93 vultu ferendo

94 Diem ... sententia (429,27-430,28)

95 paterne

es) subcumbit

et) imminere

eu) verba

ev) Henrici

ew) sibi

ex) victum

ey) palatia

ez) om. sed

fa) interioribus

fb) diem transitus

fc) palatii

fd) illos

fe) fidem orthodoxam

ff) servare

fg) custodiam

fh) His

fi) sidera

fj) celi

di' tuo patrocinio sanctam ecclesiam. cum episcopis et clero. regnum cum primatibus et populo⁹⁶ committo' quibus ultimo^{fk} valedicens, tuis manibus.^{fn} animam meam commendo. Instabat tunc sollempnitas precipua' celebris angelis et hominibus, dies scilicet^{fm} assumptionis. eiusdem perpetue virginis Marie. In cuius gaudio ut^{fn} dissolutio^{fo} sui corporis fieret. maioris spem misericordie se sperans habiturum' precibus hoc spiritualibus^{fp} postulavit, suspiriis et lacrimis obtinuit.

Aderat igitur felix illa dies. per eius obitum felicior mox futura' et cerva^{fq} constabat^{fr} cum clero. paternitas episcoporum, cum manu^{fs} ministrorum, principalis chorus comitum. Ubi et^{fn} rex deo dilectus iacens in medio^{fu} accepto unctionis spiritualis sacramento, sanctam animam. corporis et sanguinis domini nostri Ihesu Christi. viatico recreatam' anno dominice incarnationis M^o IIII°.^{fv} in manus perpetue virginis et sanctorum angelorum, quieti eterne^{fw} beatitudinis inferendam tradidit. Factus est planctus magnus suorum' gaudium angelorum, sed hic planctus. postea versus est in letitiam sempiternam. tam nascentium, quam⁹⁷ viventium Marie Hungarorum.^{fx}

Ad exequias funeris eius ex omnibus Pannonie plagis concurritur, corpus ad sedem regalem. Albam videlicet civitatem^{fy} deducitur. Et quoniam ecclesia^{tz} 98 beatissime virginis. ab ipso constructa.^{ga} nondum erat dedicata' inito consilio. statuunt pontifices. prius basilicam sanctificare, deinde corpus terre commendare. Perfecta dedicationis sollempnitate. corpus sanctum. in medio domus. sarcophago^{gb} candidi marmoris imponitur' ubi per annos^{gc} plures. dominus per ipsius merita. multis incommoda patientibus. ac^{gc} febricitantibus. miseriam et afflictionem^{gf} suam proclamantibus. iudiciumque portantibus, beneficia prestitit innumera.

Sepe per noctem melodia cantus angelici. a multis^{gg} audiebatur, frequenter odoris suavissimi dulcedo. per latera templi dispergebatur. Quievit itaque corpus beatum.⁹⁹ in loco annis XL[...]. V.^{gh} miro. et^{gj} dispositionis ipsius secreto. qui in sanctis suis predicatur et est mirabilis, et^{gj} humi gravedine pressum.

96 subpremis precibus

97 et

98 in honore

99 eodem

fk) ultimum

fn) manibus tuis

fm) om. scilicet

fn) om. ut

fo) disolutio

fp) specialibus

fq) om. et cerva

fr) circumstabat

fs) magno

ft) om. et

fu) in medio iacens

fv) millesimo XXXIII.

fw) eterne celestis quieti

fx) om. Marie Hungarorum

fy) civitatem

tz) add. ab ipso constructa

ga) om. ab ipso constructa

gb) sarcophago

gc) In codice S : ānnos

gd) vacat

ge) om. ac

gf) afflictionem et miseriam

gg) multus om. a

gh) XLV.

gj) om. et

gi) ut

et in pulverem^{gk} [24v] redactum' ut^{gl} hoc^{gm} tempore predestinato declarare^{gn} dignius, et in resurrectionis^{go} die gloriosius renovari^{gp} mereretur.

Hoc cor^{ga} suum^{gr} respiciat. quid designet^{gs} oculis spiritualibus delectat intendere. quod sine preordinationis affectu divine. factum non estimamus' forsitan quedam in ipso terreni pulveris aspersio.^{gt} igne divine examinationis purificanda remanserat, sine qua regnantes. quasi quodam iure potentiali.^{gu} vitam presentem. vix aut nullatenus ducere queunt. Interiectis itaque XL^a V^e ^{gv} annis, cum ad prestanda per eum mortalibus. misericordie sue beneficia. sancti sui vellet deus iam merita declarare' ex Romane sedis instatione [?]^{gw} apostolicis litteris sancitum est. ut eorum corpora elevari deberent' qui in Pannonia Christiana^{gx} fidei semina iacientes, sua etiam^{gy} predicatione vel instructione.^{gz} ad dominum^{ha} animas^{hb} convertissent.

Adveniente vero tempore declarationis eius. et laudabilis gratie eius. quam per ipsum gens Hungarica promeruit. in mundo divulgande^{bc} Rex Ladizlaus. qui tunc rem publicam administrabat.^{bd} universa morum honestate preclarus, habitus et in^{be} virtutum fulgore conspicuus' laudibus et servitio dei perfecte deditus' spiritus paracliti perlustratione tactus, habito consilio^{bf} cum episcopis et primatibus^{bg} totius Pannonie ac^{bh} sapientibus' triduanum¹⁰⁰ indixit ieiunium. ut quod^{bi} communi catholicorum utilitati. spiritus sancti donis. animarum et corporum salutem operantibus. videretur fore proficuum, communi cunctorum deprecatione ieiunii et elemosinis^{bj} fundata. per manifestationem signorum a Christo deberet esse querendum.

Sed^{bk} ut obstenderet^{bl} dominus quante sanctitatis^{bm} rex sanctus fuerit. tam^{bn} adhuc mortali vivens in corpore quam^{bo} iam cum Christo regnans. se demonstrabat. adhuc preteritis^{bp} operibus approba-

- 100 cunctis
gk) pulvere
gl) et
gm) hic
gn) declarari
go) resurrectionis
gp) revocari
ga) om. cor
gr) om. suum add. quorsum
gs) designet
gt) aperso
gu) potenziale
gv) XLV
gw) institutione
gx) Christiane
gy) eam
gz) institutione
ha) deum
hb) om. animas
bc) divulgande
bd) aministrabat
be) om. in
bf) colloquio
bg) add. et
bh) om. ac
bi) om. quod
bj) helemosinis
bk) Set
bl) hostenderet
bm) misericordie
bn) om. tam
bo) qua
bp) pre ceteris

re^{ha} cum triduo sanctum corpus eius.^{hr} totis viribus elevare satagerent, nulla de loco suo potuit arte moveri. Eo namque tempore exigentibus culpis' inter predictum regem Ladizlaum et fratrem eius Salomonem. gravis orta seditio fuerat, ob quam Salomon captus in carcere detinebatur.^{hs}

Cum ergo pro elevando corpore frustra^{ht} conarentur' quedam^{hu} inclusa.¹⁰¹ cuius vite percelebris tunc temporis opinio ferebatur. revelatione sibi celitus facta regi mandavit' eos incassum niti. et^{hv} non posse transferri sancti regis^{hw} pignora, donec Salomoni^{hx} a carcerali absoluto custodia. libera indulgentia preberetur. Illo itaque e carcere producto. et triduo iterato sancto^{hy} ieiunio. cum ad transferendas reliquias sacras tertia die ventum fuisset' lapis ingens superpositus tumbe tanta velocitate^{hz} sublatus est, ac si nichil ante ponderis habuisset.

Completo igitur tertie^{ia} diei vespertinali officio' cunctis divine miserationis beneficia per beati viri meritum prestolantibus, subito plebem suam Christo visitante. miraculorum insignia per amplitudinem domus sancte funduntur celitus' quorum pluralitas. quoniam ipsa nocte numerum excesserat.¹⁰² Evangelicum illud^{ib} hic libet introducere, quod mundi Salvator. Iohanni per nuncios sciscitanti. an ipse sit qui venturus est. per responsum mandaverat. ceci vident' claudi ambulant' surdi audiunt' leprosi mundantur' manci corriguntur, paracliti curantur: quorum tamen aliqua. quia cuncta non possumus. innoscere satagimus.¹⁰² luvenis quidam. omnibus membris dissolutus. annis XII^{cimic} paralisis passus. manuum et pedum carebat officio.¹⁰³ recepta totius corporis sospitate. signorum fecit initium^{id} atque ad altare haut segniter currens, omnium Christo laudes clamantium. augmentavit gaudium.

Alius quoque puer septennis. a nativitate contractis nervis. genibus et manibus reptabat' quem parentes fide pleni beati viri suffragio conferentes,¹⁰⁴ mox¹⁰⁵ contractionem nervorum in filio distendi mirabantur. Et consolidatis genibus,¹⁰⁶ Christi nomen in beati viri meritis. laudabili clamore glorificaverunt.¹⁰⁷ Sic totam noctem. deus per famuli sui venerationem, [25r] multorum fulgoribus signorum. mirabiliter perlustravit.¹⁰⁸

Cum autem^{ic} elevationis ipsius undique cepisset fama crebescere' variis obsessi langworibus.^{if} ex omnibus Ungarie^{ig} finibus, ad sanctum eius tumulum. quo quisque poterat. modo festinare ceperunt. Sed^{ih}

101 iuxta ... Karitas (434,9-10)

102 Evangelicum ... satagimus (435,6-11) *Haec verba in codice S in margine inferiore sunt.*

103 qui ... illuc (435,13-14)

104 ipsi ... Quam (435,19-20)

105 consecuti

106 et plantis ... videntes (435,21-22)

107 Quem ... egit (435,23-436,3)

108 populus ... Nam (436,4-9)

hq) approbare

hr) eius corpus

hs) tenebatur

ht) frustra

hu) quadam

hv) om. et

hw) sanctum regis transferri

hx) Salomon

hy) om. sancto

hz) facilitate

ia) tertia

ib) illud evangelicum

ic) duodecim

id) innitium

ie) om. autem

if) langoribus

ig) Hungarie

ih) Set

cum¹⁰⁹ alii graviore infirmitate seuⁱⁱ debilitate prohibiti. simul pervenire nequirent' simili tamen misericordia in via. innumeri sanati sunt, unde permansuram beneficiorum sancti regis memoriam. quam plures per eum sanitati redditi⁷ in eodem ubi sanati sunt itineris loco. grandes aggregaverunt acervos lapidum, qui longo ibi tempore postmodum fuerunt.

Sedⁱⁱ et mulier quedam. cum inter hec filius eius exalasset spiritum. qui sibi fuerat unicus' exanime nati corpus. iuxta sancti regis tumulum deposuit, dei et sancti¹¹⁰ super eo inploratura solamen. Mira quedam^k res. et nostraⁱⁱ stupenda^{im} temporibus' non prius orare mulier destitit, quam filium quem defunctum collocaverat. viventem accepit.

Mane autemⁱⁿ facto. die post assumptionem sanctissime virginis^{io} Marie quinto' convenientibus in ecclesiam cum rege et^p principibus. cum clero et^{iq} pontificibus. primum missa pro defunctis est celebrata, deinde sublata tabula marmorea. que pavimento preminebat' postquam perventum^{if} ad tumbam. tanta flagrantia suave redolentis odoris. in apertione ipsius omnes qui aderant circumdedit, quod in medium paradisi deliciarum domini se reptos^{is} opinarentur.

Ipsa quoque tumba plena fuit aqua parum rubenti. quasi oleo permixta, in qua velud in balsamo liquefacto. quieverunt ossa pretiosa. Quibus^{it} mundissimo linteamine collectis' in ipso liquore diutissime quesitus est annulus,^{iu} qui beati viri dextre^{iv} impositus fuerat.^{iw} Quo non invento' ceperunt quidam iussu regis aquam in caldarias argenteas. et dolia^{ix} effundere, ut evacuato sarcophago.^{iy} certior fieret annuli^{iz} inventio. Sed^{ia} mirum in modum. quanto magis liquor effundebatur, tanto plus eo crescente tumba replebatur.

Quo viso miraculo. aquam haustam^{ib} loco suo restituerunt, nec tam^{ic} ea refusa. magis ob hoc tumba repleta fuit. Tunc cooperto sepulchro. laudes et gratias divine pietati^{id} proclamantes' cum invento thesauro, beatissime Marie^{ie} dei genitricis^{if} et perpetue virginis altare repetierunt. Interim deus qui est mirabilis in sanctis suis. effusis sue largitatis beneficiis' tam extra quam infra basilicam salutem petentibus. miraculorum suorum signis. se presentem esse notificavit, in tantum. ut tempus illud dominice conversationis inter homines. videretur revolutum. de quo legitur.

109 aliis precedentibus

110 eius

ii) *om.* infirmitate seu

ij) Set

ik) quidem

il) nostris

im) obstupenda

in) *om.* autem

io) dei genitricis

ip) *om.* et

iq) *om.* et

ir) *add.* est

is) *In codice S : raptus transscribitur in raptos*

it) *add.* in

iu) anulus

iv) dextere

iw) fuerat impositus

ix) dolea

iy) sarcophago

iz) anuli

ja) Set

jb) haustam aquam

jc) *om.* tam

jd) pietate

je) *om.* Marie

jf) *add.* Marie

Omnes qui h[ab]ebant infirmos variis langworibus^{jg} 111 ducebant illos ad Ihesum, et curabantur.¹¹²

Comitissa^{jh} vero quedam nobilitatis eximie matrona nomine Methildis^{ji} tribus continuis annis. viscerum dolore^{jj} gravata. iam morti proxima fuit, que a suis in feretro delata. mox ipsa die qua sancti^{jk} viri tumulum atigit. paulatim se meliorari sensit' ac in brevi vite prioris sospitate recepta, magna dei per famuli sui merita. in se remunerata divulgavit.^{jl}

¹¹³ Illud tandem^{jm} in fine addendum^{jn} quam miro pietatis¹¹⁴ munere. diu quesitus et non inventus annulus.^{jo} cum ipsa beati viri dextera, post translationis eius triennium. est manifestatus.

Monachus quidam nomine Mercurius. qui in ordine clericatus. thesauri perpetue Virginis custos fuerat. etiam per amorem celestis patrie seculo renunciaverat^{jp} ipsa hora [25v] qua tumulus fuit apertus. ne quid sanctorum reliquiarum raperet, redargutione regali procul inde est^{jq} remotus.

Cui tristi^{jr} vultu.^{js} in choro sedenti^{jl} iuvenis¹¹⁵ albis vestibus.^{ju} pannum involutum tradidit, dicens. Hec tibi committo servanda.¹¹⁶ Post completionem sacri officii.^{jv} monachus in angulo domus pannum expandit' integramque viri dei manum cum anulo mirifici operis. cernens expavit, atque nemine secum^{jw} sciente¹¹⁷ deportavit.¹¹⁸

Appropinquante autem^{ix} tempore rei^{iv} declarande, ad notitiam regis^{iz} perduxit. Qui mox coadunatis episcopis et Hungarie^{ka} primis' multis a Christo miraculorum ibi beneficiis erogatis, elevate^{kb} viri dei dextere. diem statuit celebratis.¹¹⁹

Merito autem^{kc} beati viri dextera¹²⁰ aliena putredinis' que semper pictatis flore revirescens in alendis

111 obsessos

112 Hec ... convolarent (437,21-26)

113 Cetera ... commendavi (438,4-10)

114 dei

115 quidem

116 cum ... manifestanda (438,21)

117 ad ... prestolaturus (438,24-26)

118 Ibi ... ultimum (438,26-439,2)

119 Quid ... peccatum (439,7-16)

120 fuit

jg) langoribus

jh) Comitissa

ji) Machitildis

jj) dolore viscerum

jk) beati

jl) divulgavit

jm) tantum

jn) codicis addere decrevi

jo) anulus

jp) renunciaverat seculo

jq) est inde

jr) tristi

js) vultu

jl) residenti

ju) *add.* vestitus

jv) officii sacri

jw) secum nemine

ix) *om.* autem

iv) regi

iz) regis ad notitiam

ka) Hungarie

kb) elevande

kc) *om.* autem

kd) vestes

pauperibus, numquam vacua fuit donis erogationis. Subvenit quidem in necessitate positus, liberavit oppressos a iugo captivitatis. vestem^{kd} et hospitalitatem prebuit peregrinis' viduarum et orphanorum miserias et indigentias, suas esse computavit. cenam et mandatum dominicum. in lavandis egenorum pedibus. cottidie renovavit' elemosinam^{ke} non de rapina vel aliorum dampno. sed de proprii^{kf} sumptus saccellis^{kg} effluere fecit' ac^{kh} ut domos dei divites efficeret. sibi voluntatem habendi subtraxit^{ki} sicque ad nutum cunctis^{kj} divinitatis proficiens, carnem suam. cum vitiiis et concupiscentiis crucifixit.

Inde^{l21} est corporis et dextre^{kk} delectabilis^{l22} miranda veneratio' inde dulcis et felix eterne vite retributio' inde desiderabilis supernorum civium cogitatio^{kl} ubi ipsum irradiat semper lucens et indeficiens splendor unius summeque deitatis. patris et filii et spiritus sancti, per infinita secula seculorum. Amen.^{l23}

* * *

Az Országos Széchényi Könyvtár kódextörédékei között Fragm. B. 59. jelzet alatt egy 15. századi breviáriumtörédék szintén a Hartvik-legendából tartalmaz részleteket. A 220 x 380 mm nagyságú pergamen egy kéthasábosan beírt levél alsó része, négyszer 18 sorral. Az egyik oszlop 7. és 8. sorából néhány betű hiányzik. A mondatkezdések rubrummal jelöltek. A szöveg a legenda alábbi részeit tartalmazza:

Scriptores, II. 411,21–412,1 (1ra); 413,4–11 (1rb)

414,7–15 (1va); 415,9–18 (1vb)

Variánsok Bartoniek alapszövegéhez:

1ra: A szöveg kopottsága miatt nem mindenütt lehet olvasni.

411,22: culturam helyett cultum

411,29: provincias in decem h. in decem provincias

1rb: A szöveg kopottsága, halvány volta miatt nem lehetett pontosan összehasonlítani.

1va: 414,11: ferendam h. anteferendam

414,12: in elmarad

414,15: instruit h. instituit

1vb: 415,11: reliquid h. reliquit

415,16: Gislam h. Keslam

Törédékünk szövege a szintén breviáriumi lectiókra osztott bécsi (Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Lat. 832., 14–15. század) és gyulafehérvári (Bibliotheca Batthyanyana, Cod. I. 76., 15. század) kéziratokkal mutat egyezést.

121 sibi

122 et

123 Explicit . . . regis (440,5–6)

ke) elemosinas

kf) propriis

kg) saculis

kh) om. ac

ki) subtraxit

kj) cunctis ad nutum

kk) dextera

kl) cohabitatio

SZELESTEI N., LÁSZLÓ

Die Legende Königs Sankt Stefan im Seitzer Legendarium

Die Abhandlung teilt, von einigen Anmerkungen begleitet, die kritische Ausgabe der Sankt Stefans-Legende mit, die in einem Legendarium aus dem 14. Jahrhundert in einem Handschriftensammlungsband der Grazer Universitätsbibliothek zu finden ist. (Die Sankt Ladislaus-Legende wurde in unserer Zeitschrift im Jahre 1984, S. 176–203 mitgeteilt.) Der Verfasser stellt fest, daß die hier mitgeteilte Legende als Quelle zur ungarisch-polnischen Chronik diene. Im Anhang analysiert er ein bisher unbekanntes Bruchstück der Hartvik-Legende.